

Carolien Bouw & Lia Karsten.
Stadskinderen. Verschillende generaties over de dagelijkse strijd om ruimte. Amsterdam: Aksant, 2004, 212 p., € 15
 ISBN 90 5260 168 2

Jodi Mak, Majone Steketee, m.m.v. Bas Tierolf & Meta Flikweert. **Kinderen in Tel Databoek 2006. Kinderrechten als basis voor lokaal jeugdbeleid.** Utrecht: Verwey-Jonker Instituut, 2006, 355 p., € 23
 ISBN 90 5830 206 7

Elke Zeijl, Matty Crone, Karin Wiefferink, Saskia Keuzenkamp & Menno Reijneveld. **Kinderen in Nederland.** Den Haag/Leiden: Sociaal en Cultureel Planbureau/TNO-Kwaliteit van Leven, 2005, 129 p., € 14,90
 ISBN 90 377 0209 0

NIET VAN DE STRAAT?

In mijn werk als lector 'Opgroeien in de stad' bij de Hogeschool Rotterdam draait het voortdurend om de omgeving waarin en de omstandigheden waaronder kinderen, jongeren en jongvolwassen hun weg in het leven (moeten zien te) vinden. Meer dan om al die strategieën en methoden die pedagogen, ontwikkelingspsychologen en criminologen hanteren of de fijne afkortingen waarover orthopedagogen (tegenwoordig: GZ-psychologen) beschikken. In het land met de hoogste sociaal-(ped)agogendichtheid ter wereld lees je amper over de kwaliteiten van de buitenruimte als ontspannings- en opgroeimilieu, laat staan als opvoedingsfactor. De kwaliteit van de opgroeiomgeving is belangrijker dan al die sociale professionals doen voorkomen; pas wanneer ze ertegen aanlopen, krijgen de woningbouw, brede scho-

len, de homo- of heterogeniteit van de buurt en de publieke ruimte hun interesse.

Zo nemen we met onze kenniskring deel aan een groot herstructureringsproject in Zuidwijk (Rotterdam, deelgemeente Charlois) waar zo ongeveer alles op de schop gaat: de fysieke omgeving, de wijkeconomie en ook de samenstelling van de bevolking. Er komen nieuwe woningen, basisscholen gaan onderling samenwerken en zullen dat ook doen met de sociaal-culturele voorzieningen in de buurt, er komen allianties tussen het (v)mbo en het midden- en kleinbedrijf. Groen- en speelvoorzieningen krijgen weer, of voor het eerst, aandacht. Dat zijn projecten waaraan studenten en docenten deelnemen en waarin onderwijs, onderzoek en ontwerp/innovatie nauw met elkaar verbonden zijn. Door aan het Zuidwijk-project deel te nemen leren aankomende sociale en

pedagogische professionals (studenten) zich vragen te stellen over het belang van buiten spelen en de indicatie daarvan voor de sociale cohesie in de wijk i.o., en de docenten die bij ons onderzoek betrokken zijn, leren naar buiten te kijken en daarmee hun beroep te versterken (in onvervalst Rotterdam heet dat *outside in, inside out*).

Hoe komt het toch, bijvoorbeeld, en welke gevolgen heeft het feit dat in sommige stadsbuurten kinderen amper meer buiten spelen? Het SCP/TNO-rapport *Kinderen in Nederland* (Elke Zeijl e.a., 2005) stelde vast dat landelijk 60% van de kinderen van drie jaar en ouder dagelijks buiten speelt en slechts 2% nooit. Die waarneming staat in schril contrast met onderzoek in Amsterdam en Rotterdam. Daar variëren de cijfers van 25% van de zeven- tot twaalfjarige Amsterdamse kinderen die minder dan één keer per week buiten spelen, tot 34% van de negen- tot twaalfjarigen in het Rotterdamse Zuidwijk. Dit probleem neemt toe als je het gender- en leeftijdonderscheid in aanmerking neemt. De onderzoeken zijn eenduidig in hun conclusies over het verschil tussen jongens en meisjes en de jongste kinderen. Vooral meisjes spelen niet buiten en dan weer vooral allochtone meisjes, in de stad zelfs meer dan twee keer zo vaak als jongens en het zijn dan weer de jongsten die binnenblijven.

Zulke verschillen roepen om nader onderzoek, systematischer en op veel meer plaatsen opgezet. Als

kinderen beperkingen worden opgelegd wat betreft hun buiten spelen, worden ze achtergesteld in hun ontwikkelingskansen – qua motoriek, taalontwikkeling en integratie. Hoewel het onderzoek naar buiten spelen wetenschappelijk nog maar net is begonnen, leidt het wel tot een voorlopige conclusie: de stad kent structuren en sociale ordeningsprincipes die bepaalde groepen benadelen ten opzichte van andere.

De afgelopen zestien jaar had Amerika wat betreft dit soort onderzoek een voorsprong op Nederland. Toen *Kids Count* in 1990 in de Verenigde Staten werd gepresenteerd, was het meteen een groot succes. Onderzoeken over kinderen waren er genoeg, maar voor een leek was het niet gemakkelijk om de brij aan gegevens te doorgronden. Het verzamelen van bestaande gegevens per staat op een beperkt aantal indicatoren bleek een doorbraak. Ineens kon de leefsituatie van kinderen in de ene staat met die in een andere staat worden vergeleken. Belangenorganisaties maken dankbaar gebruik van deze harde cijfers in hun lobby naar beleidsmakers en politici. De aandacht voor Amerikaanse kinderen en jongeren in moeilijke omstandigheden is de afgelopen jaren sterk toegenomen.

Nu is er dan de Nederlandse variant van *Kids Count*. Ook hier staat niet het verzamelen van data voorop, maar het behartigen van de belangen van kinderen. Met de gegevens uit dit databoek 2006 is

het mogelijk een dialoog te voeren met beleidsmakers. Dat is wat *Kinderen in Tel* uniek maakt, plus het feit dat in deze monitor tal van organisaties met een 'hart voor kinderen' samenwerken. *Kinderen in Tel* van 2006 laat zien dat er in Nederland nog veel te verbeteren valt en waaraan de beleidsmakers van de 458 gemeenten een bijdrage hebben te leveren. Sommige gemeenten heel veel, andere gemeenten worden al opgevoerd als voorbeeld.

En daar zit nou precies het probleem van dit type comparatief onderzoek. De vergelijkingscriteria zijn twaalfvoudig en redelijk verfijnd. Zo worden in elke gemeente de percentages van de kinder- en zuigelingensterfte, de jeugdcriminaliteit en de jeugdwerkloosheid, de kinderen in tehuizen, achterstandswijken en uitkeringsgezinnen geteld, benevens gevallen van kindermishandeling, kinderen met onderwijsachterstand en schoolverzuim, de oppervlakten van de beschikbare buitenspeelruimte en het aantal tienermoeders... gerangschikt op een lijst van 1 tot 458. Wat blijkt? Rozendaal is de kindvriendelijkste gemeente van Nederland, Rotterdam is de slechtste gemeente voor jongeren en kinderen om op te groeien, op afstand gevolgd door Harlingen, Den Haag en Amsterdam. 'Kind is slechtst af in Rotterdam', kopte het dagblad *Trouw* van 25 februari 2006 meteen sensationeel. Bij nader inzien bleken drie in Harlingen in 2004 verdronken kinderen de totaalscore van de stad (die het bij Vestdijk al moest ont-

gelden, maar dat terzijde) neergehaald te hebben.

Mijn eerste gedachte: daarvoor heb ik geen onderzoek nodig. 'Deze ranglijst zegt vooral iets over de samenstelling van de bevolking in gemeenten, niet over hun jeugdbeleid', zegt de Amsterdamse hoogleraar jeugdbeleid Jo Hermanns (die in zijn evaluatie van het Rotterdamse jeugdbeleid in de voorbije B&W-periode redelijk positief is – zie *Aansprekend jeugdbeleid Opgroeien in Rotterdam: Steun én Grenzen. Een tussentijdse evaluatie (periode 2004-2005)*). Woerden, Leiden: COACT Consult, Research voor Beleid, februari 2006). Als multi-interpreteerbare peilstok is dit type onderzoek geschikt, afzonderlijke gemeenten kunnen ervan leren en wethouders kunnen met de gegevens naar Den Haag reizen; zo werd bij de onderzoeksresultaten een handreiking voor gemeentebestuurders geleverd.

Er is sinds enige tijd een exemplarisch verslag van een fijnzinniger en bescheidener maar niettemin interdisciplinair onderzoek naar het dagelijks leven van stadskinderen in Amsterdam. Cultureel antropoloog Carolien Bouw en sociaal geograaf Lia Karsten wilden drie vragen beantwoorden: 'Hoe gebruiken kinderen de stedelijke ruimte en hoe is dat in vijftig jaar veranderd?', 'Welke rol spelen ouders en andere volwassenen als regulatoren van de kindertijd?' en 'Wat is de onderscheidende betekenis van de buurt daarbij?' Omdat de onderzoeksters

bevroeden welke factoren hierbij een rol spelen, kozen ze drie ideaaltypische Amsterdamse straten uit om hun vragen beantwoord te krijgen: een lagere-witte-statusstraat in Tuindorp Nieuwendam (Noord), een lagere-verkleurde-statusstraat in de Indische buurt in Oost en een hoge-witte-statusstraat in Amsterdam-Oud-Zuid. Ze ondervroegen en observeerden ouders en kinderen (0-12 jaar) in elk van die straten en om de ontwikkelingen sinds 1950 op het spoor te komen interviewden zij mensen die in die drie straten waren opgegroeid. Om vooral romantiserende vertekeningen van de herinneringen van de laatste groep te reduceren haalden Bouw en Karsten er divers statistisch materiaal bij.

Dat laatste mag ook wel bij een onderzoek dat in hoge mate *narratief* is. Het boek leest aangenam, de redeneringen zijn sluitend en welgekozen contra-indicaties dragen bij aan de consistentie van het totale verhaal. Wél had een bijlage niet misstaan waarin de onderzoeksinstrumenten (vragenlijsten, observatieschema's, het waarom en hoe van ondersteunende of corrigerende statistieken) zijn opgenomen en verantwoord. Ten eerste om de redeneringen en conclusies van de onderzoeksters tegen het licht te houden. In het bijzonder vraag ik mij af of het nostalgierisico van de wederopbouwkinderen die in de onderzochte straten woonden, in het onderzoek bevredigend gepareerd wordt. Verder uiteraard om te zien of

een herhaling van het onderzoek in een andere stad vergelijkbare resultaten oplevert. Straatonderzoek, ten slotte, wordt onder sociale wetenschappers en *new journalism*-aanhangers weer een trend – *streetcorner sociology* heette dat tachtig jaar geleden in Chicago – en de regels van het onderzoeksspel moeten transparant zijn, niet om er een *codex* van te maken, wel om van elkaars werk te leren.

Straatkinderen levert een mooi beeld op van de manier waarop er vroeger werd en nu wordt gespeeld in de Wognummerstraat (Noord), de Bankastraat (Oost) en de Van Breestraat (Oud-Zuid). De algemene vooronderstelling wordt bevestigd, namelijk dat kinderen vroeger meer op straat speelden. Spelen was buiten spelen. Dat komt doordat de huizen toen kleiner waren en dichter bewoond, er in 1950 tien maal zo veel kinderen waren als auto's en in 2003 twee maal zo veel auto's als kinderen én omdat het aandeel nul-tot twaalfjarigen op de totale bevolking (30% in 1950) in een halve eeuw meer dan gehalveerd is (14%). Bovendien kiezen ouders er noodgedwongen of weloverwogen voor om hun kinderen binnen te houden. Het gevreesde gevaar van het autoverkeer en de parkeerplaatsenovermacht is één argument, het verdrinkingsgevaar (in Noord) staat op de tweede plaats, gevolgd door vreemde straatfiguren (in Oost) en de geringe hoeveelheid beschikbare leeftijdsgenootjes om mee te spelen.

Dat laatste geldt vooral in Oud-Zuid, waar de neiging van ouders het grootst is om het huiselijk leven steeds meer te veraangename en het vrijetijdsleven buitenshuis door en door te plannen. Er zijn in dat stadsdeel veel ouders die thuis kunnen werken, de woonruimte is er groter en de gezinnetjes zijn kleiner waardoor de opvoedingskwaliteit kan toenemen en ten slotte kunnen met schaarse straatvriendjes thuis speelafspraken worden gemaakt. Naar het nabijgelegen Vondelpark gaan kinderen uit de Van Breestraat niet meer: het is er te druk met te snelle skaters en fietsers. In de Bankastraat heeft huiselijkheid weer een andere achtergrond. Daar worden moslimmeisjes sowieso binnenhuis gehouden. Eigenlijk is er alleen in Noord sinds 1950 weinig veranderd, kinderen gaan daar als vanouds gemakkelijker op goed geluk de straat op ('Ik vind wel een speelkameraadje'), al wordt er op de oude risico's (water) nu meer toezicht gehouden dan toen.

Druk-druk-druk is een klasseverschijnsel. Kinderen in de Van Breestraat hebben meer vastgelegde afspraken dan hun leeftijdgenootjes in Noord of in de Bankastraat, maar in Oud-Zuid zijn de tijdsbestedingen gevarieerder. In Noord is 'avontuur' iets anders dan in de twee andere straten, waar het minder met de straat dan met 'ver weg' en vakantie te maken heeft. In de Bankastraat kent menig kind (en ouder) het woord avontuur niet eens, in de Van Breestraat wordt avontuur

gepland, achter de computer, op welgekozen plekken in de stad of in verre oorden.

Het is het leven zelf dat opvoedt (het adagium van Herman Bavinck, VU-pedagoog, honderd jaar geleden) sluit toezichthouders op straat niet uit. Die groep is, concluderen de onderzoeksters, in de loop van de tijd behoorlijk geslonken. Vroeger waren er de ouders en de omvangrijker schare broers en zussen, maar ook andere buurtbewoners, formele gezagsdragers (Bromsnor), winkeliers (het klassieke snoepwinkelje) en tegenwoordig zijn het vaak slechts de ouders of hun betaalde vervangers, of een schaars ouder kind uit het gezin. Daarmee is de reikwijdte van het spelen op straat verkleind. De grens tussen privé en openbaar ligt in de Bankastraat bij de voordeur (die op een kier staat), in de Van Breestraat bij de stoep en bij vriendjes. Het speeldomein in de Wognummerstraat is eigenlijk even ruim als vroeger: het buurtje. Straatgebonden verschillen troffen Bouw en Karsten verder aan wat betreft het fenomeen van de achterbankgeneratie: kinderen van Oud-Zuid en Oost worden getransporteerd van het ene eiland naar het andere binnen een stedelijke archipel: 'Ouders en kinderen trekken naar enclaves van gelijkgestemden, of dat nu het kindercircus in Amsterdam is of het familiehuis in Turkije' (p. 137). Voor Noord geldt dat minder.

Daarmee is iets gezegd over contacten en scheidslijnen. Contacten tussen kinderen zijn klassegebon-

den en homogeen. Robert Putnam spreekt hier van *bonding*, oftewel het leggen en onderhouden van contacten in eigen kring. Van *bridging*, de contacten met kinderen buiten de eigen groep, is veel minder sprake. Bekend is dat etnische grenzen gemakkelijker worden overschreden bij sociaaleconomische gelijkenissen – met uitzondering van de echte kansarmen die elkaar interetnisch weer minder snel opzoeken. We herkennen dit uit de resultaten van het onderzoek dat Swyngedouw e.a. in Brussel vanuit het 'dubbele minderheidsperspectief' verrichtten (*Minderheden in Brussel*. Brussel: VUBpress, 1999).

Kinderen lijken ook in dit opzicht op hun ouders. In grote lijnen heeft deze terughoudendheid veel weg van de reserve waarvoor, vijftig jaar geleden, de verzuiling zorgde. En we zien haar vooral terug in het belangrijkste segregatie- en integratiekader, de school. Homogene blanke scholen in Oud-Zuid verhinderen *bridging*: wat valt er nou interetnisch te overbruggen in de vermogende autochtone Concertgebouwbuurt? In de Bankastraat leidt etnische menging in de klas niet tot interetnische contacten op straat (mede vanwege de eenzijdige vrijetijdsagenda's van de kinderen (moskee, Arabische les)). En in de Wognummerstraat lijdt het gemengde straatleven veel minder onder de uiteenlopende schoolkeuzen.

Alle geïnterviewden – kinderen van toen, ouders van nu – vinden buiten spelen voor kinderen

belangrijk. Wie wil er nog in de stad leven als de mogelijkheden om buiten te spelen krimpen? In de afgelopen vijftig jaar is de bevolking van Amsterdam mede daardoor stug afgenomen. De middenklasse heeft haar weg gevonden naar buitenplaatsen in de regio. Achterblijvers in de stad zijn (1) degenen die de meeste keuzemogelijkheden hebben en de buurt naar hun hand kunnen zetten en hun beweeglijkheid naar buiten weten scherp te organiseren (de Van Breestraat) plus (2) de mensen die er, hoewel ze zich verhuizen kunnen permitteren, vanwege hun contacten er toch voor kiezen om in Amsterdam te blijven én (3) de voornamelijk allochtone gezinnen die nog geen verhuisansen hebben of daar niet naar talen. In de Bankastraat wonen de meeste mensen van deze laatste categorie.

Groep 1 beschikt het meest over een stadse, geïndividualiseerde mentaliteit. Zij verbindt de voordelen van het stadse leven met beweeglijkheid en keuzevrijheid. Heel wat bewoners van de Van Bree bezitten (naar de nabijgelegen rijke winkelstraat genoemd P.C.) Hoofttanks, oftewel SUV's die parkeerterrein vreten, maar ze dringen tegelijkertijd bij het stadsdeelbestuur aan op bredere (speel)stoepen in hun smalle, rijkelijk van bomen voorziene straat. Zo'n verscheurd gemoed van de *babyboomers* kennen de Wognummerstraat-bewoners niet. Zij koesteren de vanouds dorps sfeer, voor hen ligt de stad veraf. En bewoners van de Bankastraat

missen enige vorm van idealisering, ze zijn nagenoeg allemaal nieuwkomers van verre, hun buurt is in 25 jaar een anonieme jungle geworden, niets bindt hen nog aan hun buurt of wijk.

De multiculturele stad is een breekbare stad. Er zijn *many childhoods*, wat onder meer inhoudt dat lang niet meer alle kinderen buitenkinderen zijn. De verhuiselijking van de vrije tijd – vooral in Oud-Zuid en Noord; ieder kind z'n eigen kamer, met stereotoren en tv – heeft daartoe bijgedragen en die leidt zowel tot een geringer bijdrage van de straat aan integratie als tot een krimpende zelfstandige bewegingsvrijheid van kinderen (en tot hun overgewicht). Ouders, zeker degenen die het opvoeden tot één van hun vele *projecten* maken, zitten meer dan vroeger in over hun 'kwetsbare' kind, terwijl, zo merken Bouw en Karsten op, ouders in het verleden meer uit waren op de vergroting van de 'weerbaarheid' van hun kroost.

Deze conclusie van de meervoudigheid van kinderen hebben de onderzoekers voor Amsterdam zeker aannemelijk gemaakt. Bankastraat-kinderen zijn er in vijftig jaar op achteruitgegaan door de afname van de aantrekkelijkheid van hun speelruimte. Van Breestraat-kinderen spelen op zijn minst quitte, omdat de kwaliteit van de binnenruimte is toegenomen net als de mogelijkheden om soortgenootjes op te zoeken en naar hun huisje in Zuid-Frankrijk te gaan. Wognummerstraat-kinderen

boeken winst en lijken relatief gezien het beste af: binnens- én buitenshuis is het speelpalet voor hen aantrekkelijker geworden.

Kinderen zelf kunnen daaraan allemaal niet zo veel doen. Een van de ontmoedigende ervaringen die ze bij kinderparticipatie steevast opdoen (overigens meer benut door twaalfplussers) is het tijdperspectief: nooit kunnen ze zelf de vruchten plukken van hun inspraak. De vraag is daarom hoe volwassenen voor hen opkomen – zie het *Kids Count/Kinderen in Tel*-onderzoek. De onderzoeksters doen in het slothoofdstuk enkele aanbevelingen. Zo zou elke buurt een herkenbare plek moeten hebben waar kinderen elkaar kunnen ontmoeten, er zou (in Amsterdam) weer een speelplaatsenbeleid moeten komen. Ruimer: de stad zou meer een creatieve stad moeten worden, aldus Bouw en Karsten: spreid de lusten voor kinderen meer over de hele stad, 'leve de strandjes die in de grote steden ontstaan en houd ze vrij toegankelijk, koester de fonteinen en pierenbadjes in de parken, stimuleer de aanleg van nieuwe dak- en binnentuinen, red instellingen zoals circus Elleboog en blijf de kinderkunsthoeven subsidiëren. Het zijn allemaal vormen van kindervermaak die de stad voor kinderen aantrekkelijk maken' (p. 203).

Ook leerzaam voor Rotterdam tot en met Rozendaal.

A.L.T. Notten